

KAN MAN UNDERVISE I KONTROVERSIELLE EMNER?

Ja, siger den tyske professor Tilman Grammes. Og hvad der er kontroversielt og omstridt i virkeligheden, skal også være det i undervisningen. Han fortæller, hvordan tyske lærere i samfundsfag i mere end 40 år har forholdt sig til tre principper i den såkaldte Beutelsbach-konsensus, når det kommer til kontroversielle emner. Principperne er blevet et instrument til at reflektere over kritiske uddannelsesmæssige situationer, fortæller den tyske professor.

Af Mikkel Kamp

Klimaforandringer er ikke menneskeskabte. Udlændinge skal sendes ud af landet. Vi skal skabe en socialistisk stat, og det skal ske via en væbnet revolution. I den offentlige debat findes der en lang række kontroversielle synspunkter og emner, som på den ene side er relevante at præsentere for elever i samfundsfag, men på den anden side netop er så kontroversielle, at de måske giver eleverne et skævt billede af, hvad flertallet mener. Spørgsmålet er, om man skal undervise i de kontroversielle emner, hvordan man skal gøre det, eller om man tværtimod skal forsøge at undgå det?

De spørgsmål forsøgte fremtrædende repræsentanter fra den tyske uddannelsesverden at finde svar på, da de for mere end 40 år siden mødtes i den lille by Beutelsbach i delstaten Baden-Württemberg. Deres møde havde nærmest karakter af en fredsforhandling, for i 1976 var den tyske uddannelsesverden – ligesom resten af samfundet - ekstremt polariseret.

”Det var en tid, hvor demokratiet var udfordret. Der var kraftig ideologisk debat mellem socialdemokraterne, de konservative, de progressive, de venstreorienterede, de meget venstreorienterede, og alle de andre grupper som fandtes dengang. Det var også en tid, hvor Rote Arme Fraktion var aktive. Nogle undervisere var så uenige, at de slet ikke talte sammen. Derfor mødtes en række førende personer fra de samfundsfaglige fag til mødet i Beutelsbach, og ud af det kom en uformel aftale med tre punkter. Ingen har rigtig modsagt dem siden, og i dag er de stadig kendt som Beutelsbach-konsensusen, som har fået stor betydning, fordi lærere i samfundsfag skal forholde sig til dem, hvis de overvejer at undervise i et kontroversielt emne,” fortæller Tilman Grammes, der er professor på Universität Hamburg.

De tre principper i Beutelsbach-konsensusen lyder:

1) Overrumplingsforbud

Det er ikke tilladt – uanset med hvilke midler – at overrumple eleven med det formål at forme ønskede holdninger, og dermed at hindre denne i at tage selvstændigt stilling. Netop her går grænsen mellem politisk dannelse og indoktrinering. Indoktrinering er uforenelig med lærerens rolle i et demokratisk samfund og den bredt accepterede idé om elevens myndighed som mål.

2) Det, der er omstridt i videnskab og politik, må også fremstå som omstridt i undervisningen. Dette krav er meget tæt forbundet med det foregående, for hvis forskellige synspunkter og holdninger bliver ignoreret, og alternativer ikke bliver inddraget, banes vejen for indoktrinering. Spørgsmålet er, om ikke læreren netop bør have en 'korrekturfunktion' dvs. om hun ikke skal fremhæve de synspunkter og alternativer som er fremmede for eleverne (og andre deltagere i politisk dannesarbejde) i forhold til deres politiske og sociale baggrund.

Dette andet grundprincip tydeliggør, hvorfor lærerens personlige standpunkt, hendes videnskabelige baggrund og hendes politiske overbevisning bliver forholdsvis uinteressant. For at give et allerede nævnt eksempel: Hendes demokratiopfattelse er ikke noget problem, da modsatte holdninger også inddrages.

3) Eleven skal sættes i stand til at analysere en politisk situation og sine egne politiske interesser, såvel som at søge efter midler og veje, der kan påvirke eksisterende politiske vilkår i forhold til sine interesser. En sådan målsætning rummer en stærk betoning af operationelle færdigheder, hvilket er en logisk konsekvens af begge forudgående principper.

(De tre principper er oversat af Anders Stig Christensen, lektor i samfundsfag ved læreruddannelsen UCL, Ph.d.-studerende SDU)

TVINGER LÆRERE TIL AT REFLEKTERE

Hvert princip er ikke i sig selv specielt fantastisk, men tilsammen har de fået stor betydning, fortæller Tilman Grammes.

”De er i tråd med, hvordan europæisk uddannelse er foregået i måske 2.000 år, men kombinationen af de tre er interessant. I Tyskland er de blevet et instrument til at reflektere over kritiske uddannelsesmæssige situationer. Det lyder som almindelig sund fornuft, men i praksis er det tricky. Det er principper, og derfor foreskriver de heller ikke, hvad man skal gøre i praksis, men de er

ideer, som man regulerer sin praksis efter. Man kan bruge det samme princip til at argumentere for forskellige didaktiske strategier, men de tvinger dig til at reflektere og argumentere for, hvorfor du underviser på en bestemt måde. Det er også med til at gøre det transparent for de studerende, for kolleger og for forældrene. Du skal kunne legitimere dine handlinger i klasseværelset,” siger han. En ting er, at man skal kunne argumentere for, hvordan man underviser i omstridte emner. Noget helt andet er at vurdere, hvad der er omstridt.

”Det er svært i perioder med ekstremisme, uanset om det er højre- eller venstreorienteret ekstremisme eller religiøs fanatisme. Også følsomme emner som klimaforandringer og migration, kan give anledning til overvejelser. Hvad gør man, når man underviser i eksempelvis klimaforandringer, og en del af den politiske og meningsdannende offentlighed argumenterer for, at forandringerne ikke er menneskeskabte,” spørger Tilman Grammes og giver selv et svar:

”I det andet punkt står der, at det handler om, hvad der er politisk eller forskningsmæssigt kontroversielt. Det er rimelig klart, at der er menneskeskabte klimaforandringer, så det er ikke kontroversielt. Men en minoritet af videnskabsmænd mener, at det ikke er tilfældet. Har man tid til det i gymnasiet, vil det være relevant at lade en klimaskeptisk videnskabsmand komme til orde som et supplement,” siger han.

Det er dog i virkeligheden ikke her, det for alvor er kontroversielt.

”Det rigtig kontroversielle kommer, når man går fra videnskab til politik og for eksempel skal diskutere, hvordan vi skal håndtere klimaforandringerne. Man bør efter min mening undervise gymnasieelever i de dominerende synspunkter i den offentlige debat, så de unge voksne bliver i stand til selv at deltage i den debat og klædt på til at træffe deres valg, når de skal stemme,” siger professoren.

I forhold til, hvad man skal gøre ved klimaforandringerne, er der ifølge Tilman Grammes ligeså mange synspunkter, som der er medlemmer af det nationale parlament. Da lærere skal tage hensyn til et pensum i gymnasiet, kan de ikke alle blive præsenteret for eleverne.

”Man må tage nogle eksempler ud og diskutere dem i klasseværelset. Der skal træffes valg, som læreren kan legitimere,” siger professoren.

POLITIKER STOPPEDE UNDERVISNING

Når undervisere vælger at beskæftige sig med nogle politiske ideer, mens andre bliver fravalgt, kan det også blive kontroversielt. I Tyskland klager organisationer over, at deres synspunkter ikke bliver præsenteret i undervisningen. Det gælder også i andre lande, fortæller Tilman Grammes og giver et eksempel fra Østrig, som han gengiver efter hukommelsen.

”På et gymnasium i byen Linz blev en klasse undervist i emnet ekstremisme i samfundet. Læreren gjorde, hvad en god lærer gør og inviterede en ekspert fra en lokal menneskeretsorganisation, som holdt et oplæg for klassen om ekstremisme. Der er forskellige udgaver af denne historie, men en af dem fortæller, at menneskeretseksperten sagde, at de fleste mandlige ledere i det højreorienterede parti FPÖ (som er et af Østrigs største partier og har siddet i regering – red.) var medlemmer af højreorienterede ”old-boysnetværk”. En anden version handler om, at han sagde, at lederne af FPÖ havde forbindelse til højre-ekstremistiske grupper. Uheldigvis – eller måske heldigvis – sad den lokale FPÖ-leder Roman Haiders søn i klasseværelset. Han ringede til faren fra sin mobiltelefon og sagde, at der blev talt negativt og fortalt løgne om partiet. Faren, der var medlem af skolens forældreråd, ringede straks til skolens rektor og fortalte, hvad der foregik i et af klasseværelserne på hans skole. Han bad rektoren om at stoppe det. Rektoren gik ned til klasseværelset, mens eksperten stadig var der, og krævede undervisningen stoppet,” fortæller Tilman Grammes

Det blev en stor sag i de østrigske medier, og FPÖ oprettede en hjemmeside med titlen:

”Partipolitisk fri skole,” hvor elever og forældre anonymt kan anmelde, når den type ting skete, fortæller Tilman Grammes.

Konflikter som den i Østrig er langt fra noget dårligt tegn i et demokrati, mener den tyske professor.

”Jeg vil hverken klandre læreren, eleven eller rektoren, men i stedet hilse konflikten velkommen.

Den er i sig selv en mulighed for at lære om de værdifulde demokratiske processer. Man kan forestille sig, hvad der ville være sket i et land med et autoritært regime eller i et diktatur i sådan et tilfælde. Det kunne faktisk være et kriterium, hvis man skal bedømme, om skoler er demokratiske. En skole, der lever et stille liv, uden at der bliver skrevet om konflikter i aviserne, er måske ikke et godt sted at opleve demokrati og blive opdraget til demokratisk borger,” siger Tilman Grammes.

FLERE REFLEKSIONSRUNDER

Tilman Grammes har et svar på, hvordan lærere kan håndtere undervisning i kontroversielle emner som klimaforandringer eller om kontroversielle politiske partier. Først og fremmest skal emnet være relevant, og forskellige synspunkter skal repræsenteres. Når det handler om politik, skal læreren derfor præsentere eleverne for de partier, der sidder i Folketinget. Det kan foregå i to refleksionsrunder.

”I den første runde kunne alle partier i parlamentet få en stemme og blive repræsenteret. Det skulle være deres egen autentiske udlægning af deres politik – ikke nogle der er kritiske over for dem. Det skal være partimedlemmer, der fortæller eller man kan læse partiprogrammet,” foreslår Tilman

Grammes.

Samfundsfag begrænser sig dog ikke til, at eleverne skal kende partiernes politik. Derfor skal der mere til.

”Samfundsfag handler ikke kun om politik, men også om videnskab om politik. Derfor er der brug for mindst endnu en refleksionsrunde, hvor man ser på, hvad der er blevet sagt ud fra et samfundsfagligt perspektiv. Det videnskabelige perspektiv er kritisk, så i denne runde kan man for eksempel fakta-tjekke udsagnene. Er tallene for eksempel rigtige? Med de to refleksionsrunder, kan man få en kritisk dannelse,” siger professoren.

Den videnskabelige samfundsfaglige viden skal bruges til at kaste lys over den offentlige debat, som den bliver udtrykt af de politiske partier. På den måde skal den bidrage til kritisk tænkning i uddannelserne, mener Tilman Grammes.

”Videnskab er kritik. De forskellige typer viden har deres plads i undervisningen og i pensum. Vi skal undervise i de grundlæggende elementer af samfundsfag og sociologi. Det er særlig vigtigt i en postfaktuel tidsalder, hvor digitale ekkokamre har givet den strategiske politiske kommunikation en ny dimension, selv om usandheder altid har været en faktor i politik,” siger professoren fra Universität Hamburg.

Dr. Tilman Grammes er professor ved Hamburg Universität i uddannelsesvidenskab med særligt fokus på de samfundsvidenskabelige fag. Han er også uddannet lærer.

Artiklen er lavet af Gymnasieforskning.dk for NoFa, Nordisk Fagdidaktisk konference og er udarbejdet i forbindelse med NoFa 6 – Nordisk Fagdidaktisk konference om skolefag, hvor Tilman Grammes var inviteret til at holde en af keynote forelæsningerne. Se <http://www.sdu.dk/en/nofa6> NoFa-konferencerne afholdes hvert andet år og går på skift mellem de nordiske lande. På NoFa 6, der blev afholdt på Syddansk Universitet, var temaet forholdet mellem fag- og almindidaktik.

Copyright NoFa og Gymnasieforskning.dk.

